

Előtanulmány - „A Fenntartó Fejlődés Tanulásának és Tanításának Évtizede” A hazai lehetőségek feltárása

Déri Andrea, 2004.

Előtanulmány

„A Fenntartó Fejlődés Tanulásának és Tanításának Évtizede”

A hazai lehetőségek feltárása

Készítette:
Déri Andrea

Megbízó:
Professzorok Háza, Környezeti Nevelési és Kommunikációs
Programigazgatóság (KöNKomP) megbízásából

2004. szeptember 27.

Tartalom

I. Bevezető

- [Cél](#)
- [Aktualitás](#)
- [Források](#)

II. A Fenntartható fejlődés tanulásának évtizede – leírás

- [Előzmények](#)
- [Jogi státusz](#)
- [Gondolati gyökerek](#)
- [Végrehajtási Terv](#)
- [Oktatási vállalkozás](#)
- [Négy kulcsterület, tíz téma](#)
- [Millenium Fejlesztési Célok és az Évtized témái](#)
- [Fenntartható Fejlődés Bizottság hosszú távú terve és az Évtized témái](#)

III. Kezdeményezések a fenntartható fejlődés tanulásának évtizedével kapcsolatban

- [Nemzetközi kitekintés](#)
- [Magyarország](#)

IV. Magyarországi lehetőségek a fenntartható fejlődés tanulásának évtizedével kapcsolatban

- [Befektetés az oktatásba](#)
- [Vezetőképzés és ismeretterjesztés](#)
- [Fejlesztessék a többi szempont is – ne csak a környezetvédelem – az oktatásban](#)
- [Környezeti nevelés, fejlesztésről szóló nevelés](#)
- [Rendszer-szemléletű gondolkodás: egészség- és környezetvédelem](#)
- [Jövő orientáltság: forгатókönyvek](#)
- [Partnerség](#)
- [Közösség alapú tanulás](#)

V. Javaslatok

VI. Mellékletek

- [Déri, A. \(2004\) Közösség-alapú tanulás a fenntartható fejlődés érdekében](#)
- [Déri, A. \(2003\) Forгатókönyv egy eLearning modulhoz: Közösség-alapú tanulás a fenntarthatóságért](#)

I. Bevezető

Cél

Az előtanulmány célja, hogy hozzájáruljon az ENSZ Fenntartható Fejlődés Tanulása és Tanítása Évtizedének¹ (2005. január – 2014 december) hazai tervezéséhez, és az ezzel szorosan összefüggő nemzetközi kapcsolatok kiépítéséhez és erősítéséhez.

Aktualitás

2005 januárjában, negyed éven belül, kezdődik az ENSZ Fenntartható Fejlődés Tanulása és Tanítása Évtized (Évtized) , melynek egyik első ajánlása illetve elvárása, hogy 2005 folyamán minden csatlakozó ország, így Magyarország is, készítse el az Évtized országos stratégiáját, majd akciótervét lehetőleg széles társadalmi részvételen alapuló dialógusok során. Az országos stratégiák elkészítéséhez az UNESCO és az IUCN² adott ki általános szempontokat.

Az Évtized országos stratégiájának tervezése ideális esetben az illető ország fenntartható fejlődési stratégiájára épül. Mivel a magyar fenntartható fejlődési stratégia készítése még folyamatban van - a Magyar Köztársaság Kormánya csak 2004 őszére dolgozza ki Magyarország hosszú távú, fenntartható fejlődési stratégiáját a 2002-es johannesburgi Fenntartható Fejlődési Világ Konferencia ajánlásai alapján - az Évtized stratégiáját csak provizórikusan lehet tervezni, számítva többszöri módosításra is.

Az előtanulmány megírását tehát egyrészt az Évtized közelsége, másrészt a hazai tervezési sajátosságok indokolják.

Az előtanulmány elkészítéséhez használt források

- Konferenciákon és műhelymunkákon való részvétel, informális interjúk döntéshozókkal, oktatókkal
- Releváns honlapok rendszeres követése (UNESCO, IUCN stb.)
- Magyar és nemzetközi dokumentumok:

Magyar:

- KöNKomP által megfogalmazott középtávú és hosszú távú stratégiai javaslatok
- Magyar Köztársaság második Nemzeti Környezetvédelmi Programjában³ (NKP-II: 2003-2008) megfogalmazott oktatási, nevelési feladatok
- Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia (24 társadalmi szervezet által kidolgozott) második, javított, a fenntarthatóság tanulására nagyobb hangsúlyt fektető kiadása (2003)⁴.

Nemzetközi:

- ENSZ Feladatok a XXI. századra (1992-2002)⁵
- ENSZ Millenniumi Fejlődési Célok⁶ (2000-2015)

¹ United Nations Decade of Education for Sustainable Development (UN DESD)

² Világ Természetvédelmi Unió (Az IUCN korábbi angol neve, ahonnan a rövidítés is származik: International Union of Conservation of Nature, új neve: World Conservation Union) http://www.sustainableliving.com.au/UN_Decade_of_EFSD.pdf

³ Nemzeti Környezetvédelmi Program-II. http://www.ktm.hu/dokumentum.php?content_id=240

⁴ Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia <http://www.mkne.hu>

⁵ UN Agenda 21 <http://www.un.org/esa/sustdev/documents/agenda21/index.htm>

- ENSZ Világtalálkozó a Fenntartható Fejlődésről: Végrehajtási Terv (2002-2012)⁷
- ENSZ Keret-terv A Fenntarthatóságra Oktatás Évtizedéhez (2005-2014)⁸
- ENSZ Aarhus Egyezmény⁹
- ENSZ Ramsar Egyezmény¹⁰
- ENSZ Klimaváltozási Egyezmény¹¹
- ENSZ Biodiverzitás Egyezmény¹²
- Európai Unió 6. Környezetvédelmi Akcióprogramja (2002-2010)¹³
- IUCN Commission in Education and Communication: Supporting the UN Decade on Education for Sustainable Development¹⁴

II. A Fenntartható fejlődés tanulásának évtizede - leírás

Előzmények

A Johannesburgi Világtalálkozón (2002 szeptember¹⁵) Japán kormánya és számos csatlakozó nem-kormányzati szervezet javasolta, hogy az ENSZ nevezzen ki 10 évet a fenntarthatóság tanulására, nevelésére, szemlélet-váltásra, ezáltal is katalizálva a globális fejlődési folyamatok sürgető re-orientációját a fenntarthatóság felé.

A javaslat abból a nemzetközi frusztrációból és aggodalomból táplálkozott, hogy 1992 és 2002 között - az első és második globális környezetvédelmi és fejlesztési konferencia között - a világ környezet állapota nemhogy javult, de tovább romlott. A Rió-ban tartott első konferencia ajánlásai („Feladatok a XXI. századra”, 1992) nem vagy nem a kívánt mértékben valósultak meg. Mivel sokan ennek egyik okát a fenntartható fejlődési szemlélet illetve ehhez kapcsolódó szaktudás hiányában látták, felvetődött egy globális tanulási és ismeretterjesztési kampány gondolata, mely mindenképpen szükségesnek, ha nem is elégségesnek látszott.

2002 decemberében az ENSZ 57. közgyűlése elfogadta a javaslatot és a 2005-2014 közötti 10 évet a Fenntarthatóságra Nevelés Évtizedének (Évtized) nyilvánította az UNESCO vezetésével. Az UNESCO Végrehajtó Testülete 2003 áprilisában ratifikálta az Évtizedet.

Jogi státusz

Az Évtized-el kapcsolatos nemzetközi dokumentumok csak ajánlásokat, jogilag nem kötelező elveket és feladatokat tartalmaznak. Az Évtized megvalósítása „csak” morális kötelezettség-vállaláson alapul.

Az ENSZ - és egyéb nemzetközi szervezetek, például az IUCN (Nemzetközi Természetvédelmi Unió) - elvárásai szerint azonban az egyes országok kormányai a saját állampolgáraikra és szervezeteikre nézve jogilag kötelező és megfelelően finanszírozott oktatási programokat indítanak el majd 2005-től. Ezeknek a programoknak az alapját

⁶ UN Millenium Development Goals – 7. Ensure Environmental Sustainability <http://www.un.org/millenniumgoals/>

⁷ UN WSSD Plan of Implementation <http://www.un.org/esa/sustdev/documents/agenda21/index.htm>

⁸ UN Decade of Education for Sustainable Development http://portal.unesco.org/education/en/ev.php-URL_ID=19648&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

⁹ Aarhus Convention <http://www.unece.org/env/pp/>

¹⁰ UN Ramsar Convention <http://www.ramsar.org/>

¹¹ UN Framework Convention on Climate Change <http://unfccc.int/>

¹² UN Convention on Biological Diversity <http://www.biodiv.org/default.aspx>

¹³ EU Sixth Community Environment Action Programme <http://europa.eu.int/comm/environment/newprg/index.htm>

¹⁴ IUCN Commission on Education and Communication (2003) http://www.sustainableliving.com.au/UN_Decade_of_EFSD.pdf

¹⁵ Az Évtized gondolatát először a WSSD IV. Előkészítési Konferenciáján (Prep Com IV), 2002 májusában, Bali-ban vetette fel publikusan a Japán delegáció.

képezhetik azok az oktatási feladatok, melyek az aláíró országokra jogilag kötelező több oldalú környezetvédelmi egyezményekben szerepelnek. Ilyenek például: Biológiai Sokféleség Egyezmény, Ramsar Egyezmény, Éghajlatváltozási Keretegyezmény, Aarhus Egyezmény stb.

Gondolati gyökerek

Az Évtized nemzetközi ajánlásai nem újak. Az ajánlásokat az elmúlt 30 év alatt kidolgozott - jelentős átfedéseket mutató, ám csak csak töredékeiben teljesített - és elfogadott alábbi dokumentumok oktatási, nevelési és kapacitás fejlesztési céljai alapozzák meg:

1975 „Belgrád Karta”, UNESCO-UNEP

1977 „Tbiliszi Nyilatkozat”, UNESCO-UNEP¹⁶

1992 „Feladatok a XXI. századra”¹⁷

ENSZ Világtalálkozó a Környezetért és a Fejlődésért¹⁸, Rió de Janerio, Brazília

31. fejezet: Tudományos és műszaki együttműködés

34. fejezet: Környezetbarát technológiák

⇒ 36. fejezet: Oktatás, társadalmi tudatosság, képzés

37. fejezet: Kapacitás fejlesztés

2002 „Végrehajtási Terv”¹⁹

ENSZ Világtalálkozó a Fenntartható Fejlődésért²⁰, Johannesburg, Dél-Afrika

§ 105-106 Környezetbarát technológiák

§ 107-114 Tudomány, műszaki fejlesztés

⇒ § 116-124 Kutatás, társadalmi tudatosság, képzés

§ 125-127 Kapacitás fejlesztés

§ 128 -136 Monitoring, indikátorok, információs rendszere

Végrehajtási Terv

Az UNESCO kidolgozta és honlapján publikálta az Évtized Végrehajtási Tervének keret-tervét²¹ 2003 júliusában. A keret-terv célja, hogy megalapozza az Évtized végleges végrehajtási tervét, melyet ENSZ és más szervezetekkel egyeztetve dolgoznak majd ki. A keret-terv véleményezésére, véglegesítésére globális méretű on-line vitát indított 2003 őszétől szervezetek képviselői és magánszemélyek részére.

A keret-terv három fejezetből áll, melynek 1. fejezete a tartalmi célokat, 2. fejezete a megvalósítási folyamatokat és 3. fejezete a konkrét időzíítési javaslatokat tartalmazza.

¹⁶ <http://www.gdrc.org/uem/ee/tbilisi.html>

¹⁷ <http://www.un.org/esa/sustdev/documents/agenda21/english/agenda21chapter36.htm>

¹⁸ United Nations Conference on Environment and Development: UNCED

¹⁹ WSSD: http://www.un.org/esa/sustdev/documents/WSSD_POI_PD/English/POIChapter10.htm

²⁰ United Nations World Summit on Sustainable development: WSSD

²¹ UN Decade of Education for Sustainable Development http://portal.unesco.org/education/en/ev.php-URL_ID=19648&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

A keret-terv részletes tartalomjegyzéke:

Előszó: Az ENSZ határozata az Évtizedről

I. fejezet: Oktatás a fenntartható fejlődésért
 Millenniumi Fejlesztési Célok
 Oktatás: Egy absztrakt fogalom²² valóra váltása
 Az oktatás a fenntartható fejlődésért négy területe
 Az Évtized kapcsolata más nemzetközi oktatási prioritásokkal
 Az oktatás a fenntartható fejlődésért kulcs témái

II. fejezet: Az Évtized partner-szemlélete
 Partnerek
 A partner-kapcsolatok kialakításának elvei
 Közösség-alapú (a közösség bevonásával történő) folyamatok
 Országos, területi és helyi kormányzati folyamatok
 Regionális folyamatok
 Nemzetközi folyamatok
 Monitorozás
 Kommunikáció és támogatás

III. fejezet: Az Évtized kezdeményezése

Az Évtized egy oktatási vállalkozás

A keret-terv szerint a fenntartható fejlődés megvalósítása - egyéni és társadalmi kapacitás fejlesztésén keresztül - végül is egy oktatási vállalkozás, mivel a fenntarthatóság négy pillére jól megfeleltethető az oktatás négy pillérével²³.

A fenntartható fejlődés megvalósításához szükséges:	Az oktatás ehhez az alábbi készségek kialakításával szolgál:
A kihívás felismerése	A megismerés megtanulása
Kollektív felelősség és konstruktív partneri viszony	Az együttélés megtanulása
Elszánt cselekvés	A cselekvés megtanulása
Az emberi méltóság megőrzése	A létezés megtanulása

Négy kulcsterület, tíz téma

A fenntartható fejlődéssel kapcsolatos tanulásnak négy kulcsterülete van. Az Évtized a Fenntartható Fejlődés Tanulásáért is ezeket kívánja megcélozni :

1. Közoktatás mindenki számára (elérhetőség, minőség)
2. A jelenlegi oktatási rendszer re-orientációja a fenntartható fejlődés felé (új tantervek, tananyagok, új típusú oktatás)
3. Társadalmi szemlélet formálás, ismeretterjesztés
4. Szakképzés

²² i.e. fenntartható fejlődés

²³ Delors jelentés: *Learning: The Treasure Within*. Report of the Independent Commission on Education for the 21st Century, UNESCO, 1996

Az Évtized a Fenntartható Fejlődés Tanulásáért tíz témát emel ki. Ezek közül több szerepel a Millennium Fejlesztési Célokban és az UNESCO másik két globális oktatási programjában, nevezetesen a „Oktatást mindenkinek”²⁴ és az ENSZ Évtized az irni-olvasni tudásért”²⁵:

1. szegénység
2. női egyenjogúság, esélyegyenlőség
3. egészségvédelem
4. környezetvédelem
5. vidékfejlesztés, város-vidék kapcsolat
6. emberi jogok védelme
7. keresztkulturális megértés, béke
8. fenntartható termelés és fogyasztás
9. kulturális diverzitás
10. információs és kommunikációs technológiák

Millenium Fejlesztési Célok és az Évtized témái

Mivel az Évtized céljai *expressis verbis* a Milleniumi Fejlesztési Célok elérését támogatják, nem csoda, hogy a Milleniumi Fejlesztési Célok az Evtized kulcs területeinek és kiemelt témáinak részhalmazát képezik (1. táblázat).

Évtized kiemelt témái és kulcsterületei	Millenium Fejlesztési Célok
A mindenkire kiterjedő alapfokú oktatás	(2) A mindenkire kiterjedő alapfokú oktatás
1. A szegénység	(1) A szegénység és súlyos éhínség leküzdése
2. Női egyenjogúság, esélyegyenlőség	(3) A nemek közötti esélyegyenlőség biztosítása
3. Egészségvédelem	(4) Gyermekek halandósága csökkentése (5) Az anyák egészségének védelme, a gyermekágyi halálozás csökkentése (6) Az HIV/AIDS, malária és egyéb betegségek leküzdése
4. Környezetvédelem	(7) Fenntartható fejlődés környezeti szempontból
5. Vidékfejlesztés, város-vidék kapcsolat	
6. Emberi jogok védelme	
7. Keresztkulturális megértés, béke	
8. Fenntartható termelés és fogyasztás	
9. Kulturális diverzitás	
10. Információs és kommunikációs technológiák	

1. táblázat: Az Évtized témáinak, kulcsterületeinek és a Millenniumi Fejlődési Célokhoz az összehasonlítása

Az Évtized egyéb területei jellemzően nem az alapvető túlélési, fejlődési problémákat célozzák (pld. fenntartható fogyasztás, információs technológiák használata), de ugyanúgy fontosak a Millenniumi Fejlesztési Célok megvalósításában és az életminőség javításában.

²⁴ Education for All (EFA), 2000

²⁵ United Nations Decade for Literacy (UNDL), 2003

Fenntartható Fejlődés Bizottság hosszú távú terve és az Évtized témái

Bár az Évtized a Fenntartható Fejlődés Tanulásáért közvetlenül nem kapcsolódik a Fenntartható Fejlődés Bizottság²⁶ munkájához, közvetve azonban fontos szerepet kaphat.

Fenntartható Fejlődés Bizottság 11. közgyűlésen (2003, New York)²⁷) elfogadták az alábbiakban látható 13 éves (2004-2017) munkaprogramot, mely két évenként más-más szakterületekre koncentrálnak 12 szempontból (horizontális témák), melynek egyike az oktatás.

Praktikus lenne ezt a nemzetközileg elfogadott kétéves szakmai ütemezést használni – megfelelő adaptációkkal - az Évtized hazai tervezésében is.

Evek	Kiemelt Témák	Horizontális témák
2004-2005	<ul style="list-style-type: none"> Víz Szennyvíz-tisztítás Emberi települések 	1) Szegénység felszámolása
2006-2007	<ul style="list-style-type: none"> Energia a fenntartható fejlődésért Ipari fejlődés Levegőszennyezés / atmoszféra Klíma változás 	2) Nem fenntartható fogyasztási és termelési szokások
2008-2009	<ul style="list-style-type: none"> Mezőgazdaság Vidékfejlesztés Föld(tulajdon) Aszály Sivatagosodás Afrika 	3) A társadalmi és gazdasági fejlődés természeti erőforrás-bázisának védelme és menedzselése
2010-2011	<ul style="list-style-type: none"> Közlekedés Vegyszerek Hulladék-kezelés Bányászat Fenntartható fogyasztási és termelési szokások 10 éves keretprogramja 	4) Fenntartható fejlődés a globalizálódó világunkban
2012-2013	<ul style="list-style-type: none"> Erdők Biodiverzitás Biotechnológia Turizmus Hegyek 	5) Egészség és fenntartható fejlődés
2014-2015	<ul style="list-style-type: none"> Óceánok és tengerek Tengeri erőforrások Fejlődő Kis Szigetállamok Katasztrófa menedzsment és érzékenység 	6) A kis szigetállamok (SIDS) fenntartható fejlődése
2016-2017	<ul style="list-style-type: none"> Általános értékelése a következő ajánlások végrehajtásának: Feladatok a 21.-ik századra, a Feladatok a 21.-ik századra további végrehajtásának programja, Johannesburgi Végrehajtási Terv 	7) Afrika fenntartható fejlődése
		8) Egyéb regionális kezdeményezések
		9) Megvalósítási eszközök
		10) A fenntartható fejlődés intézményi keretei
		11) A nemek közötti egyenrangúság
		12) Oktatás

2. táblázat: A Fenntartható Fejlődés Bizottság (Commission on Sustainable Development: CSD) 11. közgyűlésen (2003, New York)²⁸) elfogadott 13 éves munkaprogramja

²⁶ Commission on Sustainable Development: CSD

²⁷ http://www.un.org/esa/sustdev/csd/csd11/CSD_multyear_prog_work.htm

²⁸ http://www.un.org/esa/sustdev/csd/csd11/CSD_multyear_prog_work.htm

Bár az oktatás mindig kiemelt figyelmet kap nemzetközi fenntartható fejlődési stratégiák kidolgozásánál, az oktatás hatékonysága mindaddig nem éri el a kritikus szintet, amíg az oktatás intézményrendszere s a benne érintettek elkülönülnek a társadalom többi szektorától.

Erre hívta fel a figyelmet a Fenntartható Fejlődés Bizottság 12. éves találkozásán (2004 április) az Oktatási Bizottság (Education Caucus) is: *„Az egyik legnagyobb kihívás a törvényhozók és az oktatásban érintettek közötti hatékony dialógus megteremtése, mely az oktatás komplexitását és lehetőségeit tartja szemelőtt.”*

A dialógus megteremtésére az IUCN a következőket javasolta, melyek Magyarországon is hatékonyak lehetnek az Évtized tervezésében:

1. A kormányok vonják be az oktató és nevelő közösséget a Johannesburgi Végrehajtási Terv megvalósításának minden szintébe.
2. A Fenntartható Fejlődés Bizottság aktív (tevékenység orientált) szerepet jelöljön ki az oktatóknak a „Feladatok a 21. századra” és a „Végrehajtási Terv” megvalósításában a vízzel, a közegészségüggyel és az emberi lakóhelyekkel foglalkozó tennivalók minden területén.
3. A kormányok segítsék elő a nemzeti szintű dialógust a releváns minisztériumok és az oktató-nevelő közösség között a nemzeti fenntartható fejlődési stratégiák tervezésében, megvalósításában és monitorozásában.

III. Kezdeményezések a fenntartható fejlődés tanulásának évtizedével kapcsolatban

Nemzetközi kitekintés

A teljesség igénye nélkül, az alábbiakban néhány olyan kezdeményezésről írok, melyek tanulságosak lehetnek az Évtized magyar stratégiájának kidolgozásában.

Nagy-Britannia

Nagy-Britannia¹ már kidolgozta a nemzeti fenntartható fejlődési stratégiáját, s ennek oktatási céljait az alábbi honlapon tették közzé (2003): <http://www.dfes.gov.uk/sd/action.shtml>. A fenntartható fejlődés megvalósításával kapcsolatban szervezett széles körű társadalmi fórum („Taking in on”, 2004) jelentős része az interneten zajlott, melynek összefoglalója és részletei az alábbi honlapon olvashatók: <http://www.sustainable-development.gov.uk/taking-it-on/index.htm>

Nagy-Britannia - Cheshire

Szintén Nagy-Britanniában, de megyei szinten, érdemes Cheshire kezdeményezésére figyelni. „Education for Sustainable Development”, azaz Oktatás a Fenntartható Fejlődésre a címe az egyik országos viszonylatban is első kézikönyvnek²⁹, melyet 2004 júniusában a Cheshire County Council (megyei tanács) adott ki általános iskolák számára a fenntartható fejlődés tanulásához. A Cheshire megye helyi fenntartható fejlődési stratégiájára³⁰ (1997) építő 96 oldalas praktikus kézikönyv egy széles körű, intenzív konzultáció eredménye, melyhez 25 iskola járult hozzá példákkal, tanácsokkal. 2004 szeptemberében Cheshire minden iskolája kap egy ingyenes példányt. A kézikönyv jó példája annak, hogy egy helyi

²⁹ <http://www.cheshire.gov.uk/ecoschools/ESD/frontcoverproper.pdf>

³⁰ <http://www.sustainablecheshire.org.uk/>

közösség hogyan értelmezi és definiálja maga számára a fenntartható fejlődés tanítását illetve tanulását, s hogy milyen helyi prioritásokat fogalmaz meg a teendőkkel kapcsolatban.

A cheshire-i kézikönyvben a fenntartható fejlődés tanítását illetve tanulását a következő hét fogalom határozza meg az angol Qualifications and Curriculum Authority (Képesítési és Tantervi Hatóság) útmutatója³¹ alapján. Érdemes megfigyelni, hogy itt *fenntartható változásról* beszélnek, nem fejlődésről.

1. Életminőség
2. Állampolgárság és gondoskodás
3. Fenntartható változás
4. Diverzitás
5. A jövő generációk igényei és jogai
6. Egymásrautaltság
7. Bizonytalanság és elővigyázatosság

A cheshire-i kézikönyv nyolc fejezete a fenti fogalom-rendszer szerint épül fel:

1. Energia és klíma változás
2. Természet és biodiverzitás
3. Közlekedés
4. Táplálék
5. Víz
6. Hulladék és források
7. Egészség
8. Gazdaság és kereskedelem

Csehország

Csehországban is a British Council támogatásával készült el 2004 nyarán egy tanár-továbbképzési sorozatra építő módszertani kézikönyv kézírata a fenntartható fejlődésről (kiadása 2004 végére várható).

USA, Japán

Több országban – például: USA, Japán - alakult már meg olyan önkéntes, alulról szerveződő országos fórum, mely az Évtized terveit, eseményeit, kezdeményezéseit koordinálja a jobb hatékonyság, az ismétlések elkerülése, sikeresebb pályázatok illetve más országokkal való egyszerűbb kommunikáció érdekében.

- Az USA –ban az „US Partnership for the Decade of Education for Sustainable Development” www.uspartnership.org tagjai több szektort képviselnek (civil, üzleti szféra, kormányzati, egyetemi és más oktatási intézmények).
- Japán-ban az „ESD Japan” <http://www.esd-j.org/english/> civil szervezeteket koordinál.

India

Az indiai Környezeti Nevelési Központ az indiai kormány támogatásával nemzetközi konferenciát szervez 2005 januárjában <http://www.ceeindia.org/esf/index.htm>, melynek középpontjában az Évtized indiai stratégiájának kidolgozása, megvitatása áll. A konferencia egyben a helyi (öko)turizmus fejlesztését is szolgálja. Ez a kezdeményezés kreatívan integrálja a helyi, országos és nemzetközi célokat, elvárásokat.

³¹ U.K. Qualifications and Curriculum Authority <http://www.qca.org.uk/ages3-14/5-14/2809.html>

Balti államok

A regionális kezdeményezések közül érdekes a „Baltic 21” Oktatási programja, melynek tanári segédeszközök (Teacher's Tools) <http://www.balticuniv.uu.se/esd/index.htm> honlapja a fenntarthatóság tanulásához, tanításához nyújt forrásokat. A „Baltic 21” minisztériumi képviselők részvételével közös feladatokat fogalmaz meg a XXI. századra a Baltikum országaiban.

Hollandia, Spanyolország, Lengyelország

Több országban – például Hollandia, Spanyolország, Lengyelország – a már meglévő országos környezeti nevelési illetve fenntarthatóságra nevelési stratégiát egészítik ki annak reményében, hogy az Évtized figyelmével és politikai felhajtóerejével végre elegendő támogatást kapjanak majd a stratégiák megvalósítására.

Magyarország

Viszonylag későn, lassan és koordinálatlanul indult el a felkészülés az Évtizedre Magyarországon (is). Legtöbb esetben a felkészülés ugyan megindult, főleg a civil szférában, de a nemzetközi dokumentumok ismeretének hiányában és a hazai kormányzati állásfoglalás elmaradása miatt megtorpant illetve lelassult a folyamat. Az állásfoglalás hiánya részben azzal magyarázható, hogy még mindig nem készült el a magyar fenntartható fejlődési stratégia, melyre az Évtized hazai teendőit lehetne alapozni.

A legtöbb, legátfogóbb és legjobban kommunikált kezdeményezés eddig a KönKomP-tól indult. Például az Évtizeddel kapcsolatos nemzetközi dokumentumok fordítása, terjesztése, megjelenítése a KönKomP honlapján, és az 2004 februárjában elindított széles társadalmi részvételű szakmai dialógus, illetve a Magyar Környezeti Nevelési Stratégiáról és a fenntartható fejlődés tanulásáról szóló műhely.

A felkészülés legproduktívabb területe eddig a fenntartható fejlődéssel foglalkozó kiadványok megjelenése volt. Számos olyan átfogó eredeti és fordított könyv, cikk jelent meg a fenntartható fejlődésről, melyek jó alapokat teremthetnek az Évtizedre való felkészülésre.

IV. Magyarországi lehetőségek a fenntartható fejlődés tanulásának évtizedével kapcsolatban

Stratégiai tervezek elkészítéséhez a lehetőségek feltárását általában a SWOT³² analízisen belül végzik, ami a külső lehetőségek körültekintő értelmezéséhez szükségessé teszi a külső veszélyek illetve a belső erőkészségek és a gyengeségek elemzését is. Az alábbiakban azonban csak a lehetőségek felsorolására törekszem, azzal az ajánlással, hogy az Évtizeddel kapcsolatos stratégiai tervezés folyamat elején készüljön el egy részletes SWOT analízis, mely lehetővé teszi a lehetőségek által kínált célok és prioritások kijelölését.

Befektetés az oktatásba

Az Évtized által kínált legnagyobb lehetőség Magyarországon az oktatásba való elkötelezett, társadalmilag és politikailag vállalt jelentős befektetés lehetősége a tudás és információ alapú modern társadalom megteremtéséhez, fenntartható fejlesztéséhez.

³² SWOT: Strength (erőkészségek), Weaknesses (gyengeségek), Options (lehetőségek), Threats (fenyegetések, veszélyek)

Magyarországnak, mint új EU tagországnak az oktatásba, ismeretterjesztésbe, az egész életen át tartó tanulásba és a kutatásba való befektetés azonban több, mint lehetőség. Valójában előfeltétel egy olyan társadalmi átalakuláshoz, mely szignifikáns életminőség javulást teremt mind gazdasági, mind szociális, mind környezeti szempontból.

Az oktatásba és az egészségügybe (különösen a preventív egészségügybe, melyben az oktatás kulcs szerepet játszik) való befektetés - a közhiedelemmel szemben - nemcsak hosszú távon térül meg, azok életminőség javító hatása rövid távon is jelentkezik decentralizált, a helyi forrásokat, lakosságot is értékelő, bevonó oktatási rendszerekben.

Ennek felismerése és társadalmilag is egyeztetett vállalása, ami a szektorok közötti támogatások arányának változtatását vagy új források bevonását is kívánja, a legnagyobb kihívás Magyarország számára.

A további lehetőségeket az Évtizednek az UNESCO által kidolgozott keret-terve szerkezete szerint sorolom fel.

Vezetőképzés és ismeretterjesztés

Mivel Magyarországon az általános iskolázottság majdnem teljeskörű, ennek a területnek a jelentősége alárendelt a többihez képest, de figyelmet érdemel, mivel a problémák itt a kisebbségi jogok, szegénység és esélyegyenlőség elhanyagolása miatt jelentkeznek.

Az Évtized négy kulcsterületéből

1. Közoktatás mindenki számára
2. A jelenlegi oktatási rendszer re-orientációja a fenntartható fejlődés felé
3. Társadalmi szemlélet formálás, ismeretterjesztés
4. Szakképzés

eddig a legtöbb figyelem a jelenlegi oktatási rendszernek a fenntartható fejlődés felé való re-orientációjára irányult. Sürgető azonban a másik két terület – társadalmi szemléletváltás és szakképzés illetve a vezetőképzés – lehetőségeinek feltárása, szakértőinek bevonása is a közös tervezésbe.

Az Évtized tehát két, egymással szorosan összefüggő területen nyújt lehetőséget egy tudatosabb, fenntartható társadalmi fejlődéshez Magyarországon:

- **Vezetőképzés - Tervezés (célzott döntéshozói csoportok):** A fenntartható fejlődés elvei és értékei szervesen integrálódjanak mind az oktatási, mind más tárcák, például gazdasági és szociális tárcák fejlesztési terveibe is, hogy a fenntartható fejlődéshez szükséges feltételek megvalósíthatóak legyenek egyének, szervezetek, közösségek számára. A vezetőképzés, különösen az egyetemisták és a közalkalmazottak képzése a fenntartható fejlődés elveinek alkalmazására, sürgető feladat a nemzeti fejlesztési tervek és az Európai Unió támogatásai miatt is.
- **Ismeretterjesztés (kritikus tömeg):** A fejlődés dilemmáinak és a fenntarthatóságnak a gondolatai minél több emberhez jussanak el, ezeket a gondolatokat vegyék figyelembe mindennapi döntésükben. Ahhoz, hogy akár a környezetvédelem, akár tágabb értelemben a fenntartható fejlődés ügye politikai prioritások legyenek, tájékozott és érdekelt választók minél szélesebb táboraira van szükség.

Az Évtized mind a négy kulcsterülete szempontjából jelentős változás szükséges a hazai vezetőképzés, felső-oktatási és tovább-képzési rendszerben a fenntartható fejlődés gondolatainak bevezetésére, integrálására.

A tartalmi változások megkívánják új tananyagok kidolgozását, a meglévők korszerűsítését, a szerkezeti elemek felvetik magának a tanulás folyamatának változtatását, annak érdekében, hogy az elsajátított tartalmat minél hamarabb, minél szélesebb körben tudják a tanulni vágyó jelenlegi és jövőbeli vezetők alkalmazni. Az alkalmazás centrikus tudás alkalmazás centrikus tanulást, képzést kíván, amihez a szakmai gyakorlatok, mentor rendszer stb bevezetése illetve a jelenleginél hatékonyabb támogatása szükséges. A képzés időkeretein belül ez az elméleti és gyakorlati képzés arányainak változását kívánja. Ahhoz, hogy a jelenlegi elmélet-centrikus képzést a gyakorlat felé kiegyensúlyozottabbá lehessen tenni, új tanulási, tanítási mechanizmusok – eLearning, stb. – meghonosítása, elterjedése szükséges. A képzés ilyen strukturális átalakítása komoly anyagi forrásokat igényel.

Számos változás már megindult (Bolognai folyamat, térségi humánerő képzés illetve továbbképzés), melyek – igen pozitívan – a helyi kezdeményezéseket támogatják, a helyi közösségek szerepét, befolyását erősítik.

A vezetőképzésben kiemelt szerepet kell, hogy élvezzen a közalkalmazottak képzése. Ha a közalkalmazottak tisztában vannak a fenntartható fejlődés értékeivel és döntéseikben képviselik annak érdekeit, felgyorsulhatnak azok a folyamatok, melyek a fenntarthatóság társadalmiasításához vezethetnek.

A vezetőképzésben speciális kihívást és egyben lehetőséget jelent az elővigyázatosság elvének tiszteletben tartása, tartatása³³. Fokozottan jelentkezik ez átmeneti gazdaságokban, mint amilyen ma Magyarország is, ahol gyors, nagy amplitúdójú változások zajlanak, ahol új technológiák gyors, nem megfelelően előkészített bevezetése előfeltétele egyes támogatásoknak. Az elővigyázatosság elvének ismerete és alkalmazása feltételezi nemcsak a gazdasági, de a szociális és környezeti kockázat-elemzésben való jártasságot is. Az elővigyázatosság elvének alkalmazása kiemelten fontos tehát komplex döntés-előkészítési eljárások tanításában, alkalmazásában.

Szervesen ide tartozik a vezetőképzésnek a tudományos kutató közösséggel való kapcsolata, azoknak a készségeknek a fejlesztése, mely a vezetőket alkalmassá teszi arra, hogy új kutatási eredményeket alkalmazzanak társadalmi változások előmozdítására.

A szakképzésben különösen fontos lenne agrár szakemberek, gazdák, termelők képzése fenntartható fejlődési szemlélettel, hogy a hazai mezőgazdaság minél jobb minőségű (kevesebb vegyszer), minél környezetkímélőbb módszerekkel legyen képes jobb gazdasági megélhetést biztosítani minél több termelőnek. A szakképzésben új szerepet kaphatnak azok a hagyományos extenzív termelési eljárások, melyek értéke nemcsak kultúranthropológiai szempontból, hanem természetvédelmi, tájökölógiai, a klíma változáshoz való adaptáció szempontból is fontos, védendő helyi tudást³⁴ jelképez.

Ezzel egyidőben a még meglévő helyi tudások – például a ártéri gazdálkodás - összegyűjtése, a generációk-közötti átörökítési mechanizmusainak megismerése kulcs szerepet kell, hogy kapjon új, innovatív technológiák kidolgozásában mind mitigációs, mind adaptációs céllal.

³³ Tanulságos példák olvashatók ennek alátámasztására az Európai Környezeti Ügynökség egyik kiadványában: Late lessons from early warnings: the precautionary principle 1896-2000, European Environment Agency, 2001

³⁴ indigenous, local knowledge

Az Évtizedet nyújtotta lehetőségeket leglátványosabban a társadalmi szemléletváltásra lehet és kellene felhasználni Magyarországon. Ennek politikai értéke nem elhanyagolható.

Széles körben elterjedt ismeretek és az ebből eredő társadalmi támogatás kell ahhoz, hogy új intézmények meghonosodjanak. Közel harminc év kellett ahhoz, hogy a környezetvédelem, környezeti nevelés fogalma bekerüljön a mindennapi gondolkodásba, szóhasználatba. A jelenlegi kommunikációs eszközökkel egy évtized talán elegendőnek tűnik, hogy a fenntarthatóság szemlélete – még ha másképpen is címkézzük majd – meghatározó legyen a mindennapi döntéseinkben.

A társadalmi szemlélet-váltás egyik fontos forrása a kutatás és a társadalom partnersége. Olyan információs platformok létrehozása, mely a tudományos híreket a lakosság és a döntéshozók számára könnyen érthető formában teszi elérhetővé. Jó példa erre a Svájcban működő Swiss Biodiversity Forum³⁵.

A társadalmi szemlélet-váltáshoz elengedhetetlen a médiával való stratégiai, kritikus együttműködés, rendszeres előadások, viták, interjúk az napilapokban, TV-ben, rádióban. A tömegkommunikációs eszközök hatékony használatához az újságírók felkészítésére illetve a civil szervezetek kommunikációs készségének javítására lenne szükség.

Kiemelt szerepük van a múzeumoknak, állatkerteknek, botanikus kerteknek, vadasparkoknak és más bemutató parkoknak, illetve a nemzeti parkok bemutató helyeinek. Fontos lenne egy olyan kiállításnak az elkészítése, mely központi helyen (Pld Óbudai sziget, Millenáris Park) nagy tömegek fogadására alkalmas és a fenntartható fejlődés kiemelt témáit mutatja be (minden második évben más téma) világviszonylatban, európai és magyar referenciákkal. Jó példa lehet erre a Barcelona Forum 2004.

Fejlesztessék a többi szempont is – ne csak a környezetvédelem – az oktatásban

Az Évtized tíz olyan témát, szempontot javasol feldolgozásra, átgondolásra, melyek a fenntartható fejlődés alapfeltételei, s mint ilyenek, egyben a Millennium Fejlesztési Célokat is szolgálják:

1. szegénység
2. női egyenjogúság, esélyegyenlőség
3. egészségvédelem
4. környezetvédelem
5. vidékfejlesztés, város-vidék kapcsolat
6. emberi jogok védelme
7. keresztkulturális megértés, béke
8. fenntartható termelés és fogyasztás
9. kulturális diverzitás
10. információs és kommunikációs technológiák

Magyarországon a legtöbb nevelési, oktatási anyag a környezetvédelemmel foglalkozik. Aránytalanul kevés anyag található a többi terület szemléletéből. Fontos, hogy minél több szemlélet jelenjen meg az oktatási és ismeretterjesztő anyagokban, de még fontosabb, hogy a tíz téma kapcsolódása, rendszer-szemléletű egymásra utaltsága jellemezze az új oktatási anyagokat.

³⁵ www.biodiversity.ch

A tiz téma anyagának feldolgozása, fejlesztése óriási lehetőségeket és egyben kihívásokat is rejt, különösen a jelen decentralizált oktatási rendszerben, melyben a tanárok mellett a szülők és a helyi közösségek szerepe is egyre meghatározóbb.

Az alábbiakban csak néhány témát emelek ki, a hazai lehetőségek illusztrálására.

Fenntartható termelés és fogyasztás –

Magyarországon a fogyasztói szokások változásának trendje – sajnos - egyértelműen nyugati mintákat követ. Fontos lenne a Társadalomkutatási Intézet (TÁRKI) <http://www.tarki.hu/> idevágó jelentéseit, kutatásait figyelemmel kísérni, oktatási anyagokba beépíteni. Milyen alternatívák merülhettek volna fel? Milyen alternatívák – regionális, EU, globális példákkal - állnak még előttünk? Ezeknek a lehetőségeknek az elemzése, jövő forgatókönyvekbe való használata lehetőséget ad tudatosabb fogyasztói szokások kialakítására.

Az információs és kommunikációs technológiák használata –

különösen az on-line tanulás, még ugyan kezdetleges állapotban van világszerte, (gyakran a technológia illetve a szoftware inkább gátolja a tanulást, mint segíti), de a technika fejlődésével ugrásszerű javulás várható. A Sulinet és a KönKomp honlapja kiváló háttérrel, alapot biztosíthat egy eLearning fejlesztési programhoz.

Kulturális diverzitás –

iránti fogékonyság, a másság értékelésének és a toleranciának a hiánya jelenleg inkább mint krónikus társadalmi tünetegyüttes, mint fejlesztési lehetőség merül fel.

Magyarország, mint nemzetközi fejlesztési donor, egyre növekvő szerepet fog játszani Európán kívüli országokkal való együttműködésben. A fokozódó bevándorlással egyre több más kultúrájú közösség alakul ki Magyarországon. Nem csupán a tolerancia fejlesztésére, hanem a másság értékelésére kell programokat működtetni. Az antiszemitizmus és más előítéletek erősödnek Magyarországon a szocio-ökonómiai különbségek fokozódásával is.

Környezeti nevelés, fejlesztésről szóló nevelés

A fenntartható fejlődés tanulása tartalmát tekintve két különböző nevelési hagyományban gyökerezik. A *környezeti* nevelés dominál azokban az országokban, ahol nemzetközi fejlesztési intézmények támogatták az oktatást illetve a környezetvédelmet eddig (fejlődő és átmeneti országok). A környezeti nevelés mellett társadalmi problémákat is elemző *fejlesztésről szóló nevelés* (development education) tartalma a meghatározó azokban a donor országokban, ahol a nemzetközi fejlesztésnek hagyományai vannak (fejlett ipari országok, OECD). Ez utóbbi országokban gyakran az ún. globális nevelésből - mely négy nevelési területet integrál: környezet, nemzetközi fejlesztés, emberi jogok, béke - fejlődött tovább a fenntartható fejlődés tanulása.

Magyarországra és az egész Közép-Kelet-Európára is az első hagyomány jellemző, azaz ezekben az országokban a fenntartható fejlődés tanulását úgy tekintik (kevés kivétellel), mint a környezeti nevelés esélyegyenlőséggel, kulturális diverzitással stb. kiegészített („meghíntett”) változatát. Ennek a környezeti nevelési szemléletnek a módszertana kevésbé tudja figyelembe venni a környezeti változások komplex szociális, gazdasági motivációit, ezért legtöbb esetben csak tiltásokat fogalmaz meg valódi alternatívák nélkül, aminek eredménye, hogy társadalmi hitele és megítélése is változó.

Az Évtized egyik vonzó lehetősége – különösen ezekben az országokban - egy olyan rendszer-szemléletű oktatási módszertan kidolgozása, mely jól szemlélteti a szociális, gazdasági és környezeti hatások összefüggését és alkalmas arra, hogy alternatív, tartósan, fenntarthatóan pozitív változásokat generáljon.

Rendszer-szemléletű gondolkodás: egészség- és környezetvédelem

Köztudott és MTA kutatások is alátámasztják, hogy a magyar lakosság egészségügyi állapota tragikusan rossz. Világviszonylatban is vezet a magyar lakosság a daganatos és kardiovaszkuláris betegségek előfordulásában illetve az erőszakos halál- esetek (beleértve az öngyilkosságot is) arányában is.

Ezt az ENSZ Fejlesztési Programja (UNDP) megbízásából a Társadalomkutatási Intézet (TÁRKI) 2004 áprilisában elkészített első magyar országjelentés „Millenniumi Fejlesztési Célok: A szegénység és a társadalmi kirekesztés csökkentése”³⁶ is alátámasztja.

Az okok nem egyszerű kauzalitásokban keresendők (dohányzás, alkohol fogyasztás, egészségtelen táplálkozás), itt rendszerekről van szó, melyekben mind társadalmi, mint környezeti terhelések mozgatnak öngerjesztő (pozitív visszacsatolású) ciklusokat.

Elkeserítően emelkedik például a középkorú, magas végzettségű, egyedülálló nők alkohol fogyasztása Magyarországon. Ennek okai legalább annyira keresendők a nők egyenjogúságának és esélyegyenlőségének a hiányában, mint a vidékfejlesztésben, város-vidék kapcsolatban, a közösségek széthullásában, az interperszonális bizalom hiányában vagy éppen a preventív egészségügy hiányában.

Ennek a rendszernek az átalakítása csak úgy lehetséges, ha az egészségvédelem, környezetvédelem, vidék- és közösség-fejlesztés, szolidaritás, kulturális diverzitás és a többi fenti téma együttesen, szisztematikusan kap elismerést, támogatást. Az egészségügyet nem lehet a környezetvédelemtől illetve más szociális problémáktól függetlenül megoldani. Ez visszafelé is érvényes. Egészséges lakosság nélkül a fenntartható fejlődés absztrakció marad.

Jövő orientáltság

Európa, különösen Közép-Európa hajlamos a múltban élni, a tradíciókból meríteni önbizalmat, építeni identitást. A pozitív jelen és jövőkép kialakítása, különböző forgatókönyvek készítése és mérlegelése olyan tanulási lehetőséget nyújt, melynek alapvető szerepe van minden szintű tervezési folyamatban.

Partnerség

Az Évtized egyik alap üzenete, hogy a fenntartható fejlődésről nem elég csak az iskolában tanulni tanároktól, tankönyvekből, terepgyakorlatokból, on-line kurzusokból stb. – akármilyen nagyszerűek legyenek is. A tanulás sikerének záloga, hogy a fejlődés különböző aspektusait a megfelelő partnerekkel beszéljék, vitassák, vizsgálják meg a tanulni vágyók, legyenek azok gyerekek, vagy felnőttek.

³⁶ A jelentés a TÁRKI és a UNDP honlapján is megtalálható egyelőre csak pdf formátumban: <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a531.pdf> http://mdgr.undp.sk/DOCUMENTS/MDG_Hungary_HU.pdf

Ezért az Évtized sikerességében az autentikus partnerségek teremtése, működtetése kritikus folyamat. Az Évtized sikerességét abban is mérhetjük, hogy – a fentiekből következik - a tanulás ügye már nem csak az Oktatási Minisztériumhoz tartozik majd, hanem egy olyan tárcaközi együttműködést reprezentál, aminek az intézményi feltételeit mostantól kell kialakítani. Ennek az intézménynek a kialakításában egy szubsztantív, rendszer-szemléletű nemzeti tárcaközi fenntartható fejlődési bizottság – ami sajnos ma már csak formalitás - vezető szerepet vállalhat.

Közösség alapú tanulás

Az Évtized egyik kiemelt nevelési szemlélete, módszere a közösség-alapú tanulás. Ez a valamikor természetes, hagyományos oktatási, tanulási forma az iparosodással, urbanizációval egyre inkább háttérbe szorult, és napjainkra már szinte újra fel kell fedezni.

Magyarországon jó hagyományai vannak a közösség-alapú tanulás, amit az Erdei Iskola intézményesítése tovább fejleszt, terjeszt. Azonban még mindig nem kellően ismertek ennek a hatékony tanulási formának a céljai, a fenntartható fejlődéssel való szoros kapcsolata, mechanizmusa a mai mobilis, urbanizálósó, globalizálódó világban.

Ezért a tanulmány szerzője – az ENSZ Évtized ajánlásaival egyetérten – kiemelt területként javasolja, hogy készüljenek tananyagok és továbbképzések, tanárképzési modulok, praktikumok, melyek ennek a módszernek az újra terjesztését segítik elő.

A közösség alapú tanulással ugyanis olyan társadalmi hozamok (bizalom, egy támogató közösséghez való tartozás biztonságos érzése, tanulásból fakadó sikerélmény, a generációk közötti jó viszony, az idősök társadalmi elfogadottságának érzése stb.) érhetőek el minimális befektetéssel, melyek azonnal érezhető, látványos, inspiráló sikereket hoznak már az Évtized első időszakában is. A korai sikerek hatása jól ismert a leghatékonyabb motiváció.

Az Évtized fontos feladata, hogy tudatosítsa és hatékonyan kommunikálja azokat a javulásokat, ahol támogató és szoros közösségek egészségügyi és környezeti minőség javulást hoznak létre.

A Mellékletben szereplő két anyag – a szerző tanulmánya és egy on-line kurzusának forgatókönyve – arra ad példát, hogy hogyan lehet a a közösség-alapú tanulást intézményesíteni különböző kulturális és társadalmi keretek között. A mellékelt anyagok angol nyelvűek, de a szerző már dolgozik mindkettő magyar adaptálásán.

V. Javaslatok

Tárca-közi kormányzati egyeztető bizottság felállítása (újra) a fenntartható fejlődéssel kapcsolatban, melybe a civil szervezetek képviselői is résztvesznek. Az Oktatási Minisztérium (OM) vezetésével foglalkozzon külön munkacsoport az oktatással, melynek egyik feladata az Évtized hazai támogatása. Mivel az Évtized nem csak a környezeti nevelésről szól, fontos, hogy a kormányzatban résztvevők olyan tájékoztatást kapjanak az Évtizedről, hogy minden tárca felfedezze a maga érdekeit s ezáltal aktívan résztvegyen a munkacsoportban, és ezentúl az Évtized ne csak az OM és a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium (KvVM) ügye legyen. Kiemelten fontos az egészségügyi és a mezőgazdasági tárca szerepe.

Koordináló szervezet vagy fórum – kormányzati, civil, kutatási és üzleti partnerekkel - összehívása és működtetése a fenntartható fejlődés tanulásához illetve az Évtized feladatainak országos koordinálásához. Mind az összehívásban, mind a koordinációban vezető szerepe lehet a KönKomP-nak társadalmi, szakmai és kormányzati gyakorlata és elismertsége miatt.

Széles körű szakmai és társadalmi vitán alapuló országos stratégia készítése az Évtized teendőire a Milleniumi Fejlődési Célok és a magyar nemzeti fejlesztési tervek alapján. Az Fenntarthatóságra Nevelés Évtizedének magyar stragégiáját egy országos stratégia-készítő folyamat kellene, hogy kidolgozza, mely lehetőséget adna minden érintett bevonására.

A stratégiai előkészítésénél alaposan össze kell gyűjteni azokat a már elfogadott és támogatott kormány-programokat, melyek az Évtized hatékonyságát elősegítik. Például a TÁKI által készített magyar Milleniumi Fejlesztési Célok tanulmány szerint elkészült egy tíz éves terv a várható élettartam három éves meghosszabbítására, melynek szerves része az oktatás, ismeretterjesztés.

A stratégia minősége és társadalmi elfogadottsága fontosabb, mint annak gyors véglegesítése. Fontos, hogy a stratégián alapuló akcióterv tartalmazzon konkrét indikátorokat, jelölje meg a szükséges forrásokat (meglévő, hiányzó, országos, helyi), hogy a megvalósítás minél kezelhetőbb, realisabb legyen.

A stratégia kidolgozásához 2004 őszén folytatni kellene a KönKomp által kezdeményezett dialógust, mely elindította a hazai stratégia kezdeményezését, katalizálását. A folytatásnak különösen fontos aktualitását adja az IUCN Világkonferenciája (2004 november), ahol több szekció is foglalkozik majd az Évtized teendőivel, nemzeti stratégiáival.

Két évenként más-más szakterületre koncentráljunk. A Fenntartható Fejlődés Bizottság 11. közgyűlésén (2003, New York)³⁷) elfogadták azt a 13 éves (2004-2017) munkaprogramot, mely két évenként más-más szakterületre koncentrál. Praktikus lenne ezt a nemzetközileg elfogadott kétéves szakmai ütemezést használni – megfelelő adaptációkkal - az Évtized hazai tervezésében is.

Internet portál kialakítása és napra készen tartása, melyen az Évtizeddel kapcsolatos magyar események, hírek így a társadalmi vita is könnyen követhető, a releváns magyar és nemzetközi dokumentumok vagy azok linkjei hozzáférhetők, s mely több nyelven, de minimum angolul, összefoglalja a magyar kezdeményezéseket az Évtizeddel kapcsolatban nemzetközi partnerek számára. A portál támogatásában – ideális esetben - minden tárca

³⁷ http://www.un.org/esa/sustdev/csd/csd11/CSD_multyyear_prog_work.htm

vegyen részt, széleskörű üzleti támogatással kiegészítve. Néhány javaslat a portál tartalmára:

- A Milleniumi Fejlesztési Célokat <http://www.un.org/millenniumgoals/>, indikátorokat és az aktuális magyar, regionális illetve globális helyzetet bemutató oldal. Interaktív, felhasználó-barát feldolgozása a magyar Millenium Fejlesztési Céloknak <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a531.pdf> http://mdgr.undp.sk/DOCUMENTS/MDG_Hungary_HU.pdf Példa erre egy holland honlap <http://www.first8.org> – az interaktivitás és személyesség jó gondolat, de a megvalósítás többekben averziót vált ki.
- Interaktív globális statisztikák a „Gapminder” és ENSZ szervezetek együttműködésében. Pld World Health Chart (2001) <http://www.whc.ki.se/index.php> , Human Development and Income Growth (2004), Millennium Goal Achievement Graphs (2003), World Education Chart (2002) stb. <http://www.gapminder.org/>
- Tudományosan megalapozott, közérthető, interaktív ismertetése néhány kulcsfontosságú globális környezeti problémának. Jó példák: Klimaváltozás - UNEP Vital Climate Graphics <http://www.grida.no/climate/vital/> , Vízészletek - UNEP Vital Water Graphics <http://www.unep.org/vitalwater/> , Kyotoi egyezmény és az üvegházhatást okozó gázok - UNEP Kyoto Protocol and Greenhouse Gases <http://maps.grida.no/kyoto/>
- Interaktív térképek Magyarország aktuális környezeti, szociális és gazdasági mutatóiról és a cél állapotokról (pld 2005, 2015, 2050) Jó példák: UNEP Globalis <http://globalis.gvu.unu.edu/index.cfm> , lásd Human Impact 2002 és Human Impact 2050, UNEP GRID Maps <http://www.grida.no/db/maps/prod/level0/>

Országos és regionális (Közép- és Kelet- Európa) **pályázati alap** létrehozása, mely támogatja az Évtizeddel kapcsolatos innovatív kezdeményezéseket (pld. szinergiára építő országos, térségi és helyi önkormányzati együttműködések), melyek később több helyen, nagyobb léptékben is adaptálhatók.

Mivel a közép- kelet- európai régió sok hasonló fejlődési vonást mutat, indokolt egy regionális alap vagy egy hosszú-távú regionális kapacitás-fejlesztési projekt létrehozása. A REC-nek további szerepe lehet egy regionális stratégia kidolgozásában, együttműködések megalapozásában az EU-hoz csatlakozott új 10 tagállammal, valamint az EU- kívüli nemzetközi együttműködések megteremtésében. Az alapok létrehozásában az OM illetve a Regionális Környezetvédelmi Központ (REC) magyar vezetősége játszhat kulcs szerepet.

Fogalomrendszer és módszerek kialakítása a fenntartható fejlődés tanulásának hazai gyakorlatához az eddigi jól működő hazai és nemzetközi tapasztalatok alapján.

A módszerek fejlesztésénél kulcs szerepe van a következőknek:

- rendszer-szemléletű oktatás és kutatás, alternatív fejlődési formákat generáló matematikai modellek (pld.: World3, Polestar), Dennis Meadows és kollégái által kifejlesztett Fishbanks és Strategem és hasonló szimulációs játékok és gyakorlatok, melyek a rendszer-szemlélet hatékonyságát szemléltetik különböző korosztályok és szakterületek számára. Fontos szempont ez most a közalkalmazott képzésben.
- aktív és interaktív tanulási módszereknek, melyek mind a tudás gyarapítását, mind a tudás alkalmazását szolgálják (kompetencia fejlesztés)

- **helyi lakosság** (közösség) bevonásával történő tanulási formák, melyek nemcsak ismeretszerzést, hanem konkrét helyi igények fenntartható kielégítését (Isd Millienniumi Fejlesztési Célok), életminőség javulást is lehetővé tesznek. Például az öko-iskolák, erdei iskolák, helyi oktatóközpontok és hagyomány-őrző mozgalmak, helyi fenntartható fejlődési stratégiák – azon belül is az oktatási, ismeretterjesztési stratégiák - készítésének és megvalósításának a támogatása.
- **tudományos** kutatási eredmények beépítése a tananyagba, ismeretterjesztésbe; a kutatás - oktatás – társadalmi változás - életminőség javulás szorosabb kapcsolata. Fontos szempont ez a tanárképzés és tanártovábbképzés korszerűsítésében.

Név: Sürgősen szükség van egy rövid, jól hangzó, könnyen érthető névre - a „fenntartható fejlődés tanulása vagy tanítása” nem praktikus – addig is, amíg a fogalomrendszer s ezzel párhuzamosan egy új szókinccs kialakul.

Vezető-képzés – a „ma” és a „holnap” vezetői számára – ezen belül is az egyetemi képzés és a közalkalmazottak képzése az egyik kulcs kérdés az Évtized sikerében. Az egyetemi képzés jelenlegi átalakítása – Isd Bolognai folyamat – közvetlen alkalmat ad a fenntartható fejlődés dilemmáinak (elvek, gyakorlat) bevezetésére akár külön stúdiumként, akár mint integrált témaként. Néhány jó példa és javaslat:

- Kreatív kezdeményezés a REC nemzetközi közalkalmazott vezető tovább-képzése, melyet a Velencei Nemzetközi Egyetemmel, a Közép-Európai Egyetemmel, az Agriinnova-val és az olasz Környezetvédelmi Minisztériummal közösen rendez <http://www.sustainablecee.net/intoduction.html>
- Rövid on-line továbbképzések, döntés-előkészítési komputeres szimulációk nagy hozzáadott értéket képviselnek hagyományos továbbképzések hatékonyságának növelésében. pld Globális Környezeti Stratégiák Kutatóintézete (Institute for Global Environmental Strategies), Japán <http://iges.net>, Föld Tanács Tanuló Központ (Earth Council Learning Center) <http://www.earthcouncil.com/earthcouncil/>, ENSZ Globális Virtuális Egyetem (UN Global Virtual University) <http://www.gvu.unu.edu/>, ENSZ Környezetvédelmi Program Nemzetközi Környezeti Technológia Központ (UNEP-International Environmental Technology Center) <http://www.unep.or.jp>, IUCN Világ Természetvédelmi Tanuló Hálózata (World Conservation Learning Network) <http://www.iucn.org/themes/cec/wcln/>
- A korszerű távoktatás, eLearning fejlesztése a magyar egyetemeken a fenntartható fejlődés felé. Több európai kezdeményezés olvasható az Távoktató Egyetemek Európai Egyesületének 2004-es konferencia anyagában: <http://www.eadtu.nl/conference-2004/>
- Modellezés, jövő-forgatókönyvek készítésének készsége

Nemzetközi fejlesztés, egy tevékenységi kör, amióta Magyarország is donor ország lett. Fontos, hogy az Évtized elvei a hazai nemzetközi fejlesztési képzésekben is megjelenjenek. Bár ez csak évi pár száz vezetőt érint, jelentősége szignifikáns a nemzetközi fejlesztési projektek országon kívüli hatása miatt.

Ismeretterjesztés, széles körű, tudományosan megalapozott, könnyen hozzáférhető tájékoztatás és interaktív ismeretszerzés a másik záloga az Évtized sikerének. Amíg egy kritikus tömeg (kutatások szerint ez az érintettek 13 %-a) nem igényli aktívan, nem tesz lépéseket azért, hogy pld a Millenniumi Fejlesztési Célok megvalósuljanak Magyarországon, addig a jelenlegi fejlődési trendeken nehéz, ha egyáltalán nem lehetetlen változtatni.

Mivel a fenntartható fejlődés elvei, tudományos megalapozottsága és gyakorlata is kialakulóban van, kritikai ismeretterjesztésre van szükség, mely például támpontokat ad fogyasztói döntések mérlegeléséhez és nem demagóg módon bizonyos viselkedési vagy vásárlói szokásokat erőltet a reklámok mintáját követve.

Egy ilyen kritikai, tudatos cselekvés-orientált ismeretterjesztésnek Magyarországon most alakulnak ki a kezdeményei a fogyasztói szokásokkal, egészséges életmóddal (táplálkozást, mentál-higiénét is beleértve) és a kulturális diverzitással kapcsolatban. A kritikus ismeretterjesztésben fontos szerepe van- lenne a múzeumoknak és kiállító helyeknek, a független médiának, a civil szervezeteknek, és nem utolsósorban a közoktatásnak (a családokkal való szoros kapcsolat miatt). Néhány konkrét javaslat kreatív, inspiráló ismeretterjesztésre:

- Kiállítások, nagy szabású ismeretterjesztő – szórakoztató rendezvények, mint például a 2004 nyarán Barcelona-ban megrendezett „Barcelona Forum 2004” <http://www.barcelona2004.org/eng/quees/> melynek négy főtémája a kulturális diverzitás, a fenntartható fejlődés és a béke feltételei
- A múzeumoknak egyre növekvő jelentősége van az ismeretterjesztésben illetve a szolgáltató-ipar fejlesztésében. Minden városban, ahol van múzeum, az egyik foglalkozhat a helyi illetve globális fejlődéssel, jövőképekkel is rendszeres foglalkozásokkal kiegészítve
- Könyvkiadás: fontos lenne további sorozatokat kezdeni és folytatni (pld L'Harmattan) a fenntartható fejlődés dilemmáiról
- Könyvtár-fejlesztés: a zöld könyvtári hálózat tagjainak állomány fejlesztése, kiemelt szerepet érdemel a Kulturális Innovációs Alapítvány könyvtára (Selyemgombolyító, Budapest) <http://www.kia.hu/konyvtar/>
- T.V., rádió műsorok, pld Mindentudás Egyeteme
- Alternatív, környezet és ember kimélő, kompetitív áron, könnyen beszerezhető építési és lakberendezési, mindennapos háztartási technológiák, berendezések bemutató és forgalmazó parkjainak létrehozása: Egyre nagyobb az igény az egészséges, környezetbarát lakásra, háztartásra, de nagyon kevés helyen, nehezen és csak drágán szerezhető be.
- Bio-termékek árusítása nagy bevásárló központokban.
- A tudatos vásárlói szokások támogatása az árucikkek részletes ismertetőjével. Például Magyarországon is be lehetne vezetni az IC-cimke rendszert, mely a vonalkódhoz hasonlóan minden áru címkéjén szerepeltetné az áru származási helyét, szállítási útvonalát, kezelési és tárolási körülményeit stb, hogy a potenciális vásárlónak ne csak az ár álljon rendelkezésére abban a döntésben, hogy megveszi-e az árut.

VI. Mellékletek

Déri, A. (2004) Közösség-alapú tanulás a fenntartható fejlődés érdekében

Déri, A. (2003) Forgatókönyv egy eLearning modulhoz: Közösség-alapú tanulás a fenntarthatóságért
